

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Hunnen in de polder: het dialect-standaard-continuüm in Nederland

Rutten, G.J.; Vriesendorp, H.; De Sutter, G.; Lybaert, C.

Citation

Rutten, G. J., & Vriesendorp, H. (2025). Hunnen in de polder: het dialect-standaard-continuüm in Nederland. In G. De Sutter & C. Lybaert (Eds.), *De vele gezichten van het Nederlands* (pp. 208-230). Leuven: Acco. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/4250865>

Version: Accepted Manuscript

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4250865>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Hunnen in de polder

Het dialect-standaard-continuüm in Nederland

Wat je in dit hoofdstuk te weten zult komen

- De talige ruimte tussen de lokale dialecten en de standaardtaal is in Nederland gevuld met verschillende varianten en variëteiten. Er is dus geen sprake van een scherpe tweedeling van dialect en standaard (*diglossie*), maar van een continuüm van variëteiten (*diaglossie*).
- Dat continuüm krijgt op verschillende manieren vorm: door *norm relaxation* (dat wil zeggen een minder strikte normering, normverruiming) van bovenaf en ook door dialectnivellering en regiolectvorming van onderop.
- Normverruiming heeft geresulteerd in informeel taalgebruik dat dicht bij de standaardtaal aanleunt: het zogenaamde Poldernederlands en het gebruik van *hun* als onderwerp zijn bekende voorbeelden van dergelijk taalgebruik.
- Andere variëteiten tussen dialect en standaardtaal zijn ontstaan als gevolg van migratie, mobiliteit en het toegenomen belang van de standaardtaal. Voorbeelden zijn onder andere te vinden in Noord-Brabant, Heerlen en Flevoland.

1. Inleiding

Niet zelden worden er twee dominante variëteiten onderscheiden in een taalgemeenschap: het traditionele dialect en de standaardtaal. Zo'n *diglossische* <diglossie> opvatting doet niet altijd helemaal recht aan de werkelijkheid: vaak is er ook regionaal gekleurd taalgebruik te vinden dat zich ergens tussen de traditionele dialecten en de standaardtaal bevindt. Een diglossische situatie is in werkelijkheid dan ook vaak *diaglossisch*. Bij een *diaglossie* <diaglossie> is er sprake van een continuüm tussen de dialecten en de standaardtaal (zie ook hoofdstuk 9). In Vlaanderen heeft zich bijvoorbeeld een variëteit ontwikkeld die wel *tussentaal* wordt genoemd (zie hoofdstuk 7), juist omdat ze zich in die diaglossische ruimte tussen dialect en standaardtaal bevindt. Dit hoofdstuk gaat over enkele varianten en variëteiten in die tussenruimte in het Nederlandse deel van het taalgebied. We beperken ons daarbij tot het Nederlandse dialect-standaard-continuüm en gaan niet in op andere talen die historisch aanwezig zijn in de Lage Landen (Latijn, Frans, Duits, Jiddisch etc.) noch op andere talen die tegenwoordig veel gebruikt worden (Turks, Arabisch, Berber, Pools, Engels etc.).

We geven eerst in de paragrafen 2 en 3 enige achtergrond bij de taalsituatie in Nederland. Daarna volgen een aantal voorbeelden van varianten en variëteiten in de Nederlandse tussenruimte. In de paragrafen 4 en 5 bespreken we onder andere het befaamde *Poldernederlands*, dat het resultaat lijkt te zijn van een toegenomen tolerantie voor regionale kenmerken. In de paragrafen 6, 7 en 8 gaan we in op contactsituaties die hebben geleid tot regiolecten en nieuwe variëteiten die evenzeer de tussenruimte tussen dialect en standaardtaal opvullen.

2. Dialecten, de standaardtaal en de tussenruimte in Nederland in vogelvlucht

Het Nederlandse dialectlandschap kan vanuit historisch perspectief heel gedetailleerd beschreven worden, zoals goed te zien is op de bekende indelingskaart van Jo Daan uit de jaren 1960 ([Figuur 10 in hoofdstuk 6](#)). In het zuiden gaan de Zeeuwse, Brabantse en Limburgse dialecten geleidelijk over in de Vlaamse, Brabantse en Limburgse dialecten in België. Op dezelfde manier vormen de dialecten langs de oostgrens een historische eenheid met de dialecten aan de andere zijde van de landsgrens met Duitsland. Die historische situatie weerspiegelt nog maar ten dele de huidige situatie, omdat veel dialectale variatie verdwenen is of op het punt staat te verdwijnen. De recentere indelingskaart van Heeringa ([Figuur 5 in hoofdstuk 6](#)) toont een kleiner aantal dialecten die een grotere geografische ruimte beslaan.

Beide kaarten bevatten ook het Fries, dat al heel lang een speciale status heeft en ook door taalkundigen als een aparte loot aan de West-Germaanse boom wordt gezien. De erkenning van het Fries als aparte taal kreeg een belangrijke impuls in de jaren 1950, toen het bijvoorbeeld als rechtstaal in Friesland werd toegestaan. Later volgde de erkenning als bestuurstaal en sinds 2014 zijn Fries en Nederlands de twee officiële talen in de provincie

Friesland. Nederland erkent daarnaast het Nedersaksisch en het Limburgs als regionale talen. De term Nedersaksisch verwijst hier naar de dialecten gesproken in delen van Groningen, Drenthe, Overijssel en Gelderland.¹ Onder de regionale talen geniet het Fries de meeste erkenning, onder andere omdat het een uitgebreide schrijftaditie heeft en in aanzienlijke mate gecodificeerd is (zie hoofdstuk 16).

De afstand tussen de dialecten en de standaardtaal is het kleinst in de zogenaamde Randstad <Randstad>: het gebied dat wordt omvatten door de vier grootste steden Amsterdam, Den Haag, Rotterdam en Utrecht en dat grote delen van de provincies Noord-Holland, Zuid-Holland en Utrecht beslaat. Dat is door de eeuwen heen een relatief dicht bevolkt en economisch succesvol gebied geweest. Ook ligt het politieke zwaartepunt sinds de zestiende eeuw in Holland. Het is onder andere daarom dat het Standaardnederlands dicht bij de Hollandse en Utrechtse dialecten staat (zie ook hoofdstuk 3).

Zoals gezegd is de traditionele situatie intussen ingrijpend veranderd ten opzichte van pakweg honderd jaar geleden. Er is veel dialectverlies in Nederland, vooral sinds de tweede helft van de twintigste eeuw. In de meeste provincies vormen dialectsprekers nu een minderheid. Recente studies laten zien dat met name Friesland en Limburg uitzonderingen hierop vormen; de officieel erkende talen Fries en Limburgs staan (nog) relatief sterk (zie bijvoorbeeld Versloot 2020 en Schmeets & Cornips 2022). Ook zijn er her en der hechte gemeenschappen met een sterke lokale identiteit waar het dialect nog redelijk vitaal is, zoals Ameland, Volendam en Urk.

We gaan hier niet uitvoerig in op alle mogelijke oorzaken van dialectverlies, maar een ervan is waarschijnlijk de standaardtaal. Een belangrijk element van de Nederlandse standaardtaalideologie is net het idee van *neutraliteit*, in de zin van niet-herkenbare regionaliteit. Een bekende representant van dit idee is de Nederlandse taalkundige C.B. van Haeringen (1892-1983); in Vlaanderen was E. Blancquaert (1894-1964) vergelijkbare ideeën toegedaan. Van Haeringen publiceerde in 1924 een artikel over 'Eenheid en nuance in beschaafd-Nederlandse uitspraak', waarin hij het volgende betoogt: 'goed, d.w.z. beschaafd Nederlands spreekt hij, aan wie men niet horen kan, uit welk gewest hij afkomstig is' (p. 65). Van Haeringen erkende het bestaan van individuele variatie in het Standaardnederlands, maar varianten die toelaten dat je 'de afkomst van de spreker [...] kan vaststellen', zijn volgens hem niet standaardtaal. Hij was bovendien van mening dat het een kwestie van tijd was, voordat alle regionale variatie daadwerkelijk zou verdwijnen. Zoals regionale klederdrachten plaatsmaken voor een algemene mode, zo zou ook de taal bewegen in de richting van wat toen *algemeen beschaafd* werd genoemd (zoals in Algemeen Beschaafd Nederlands of ABN), omdat 'ieder, die beschaafd spreken wil, er naar streven zal, welbewust al het dialectiese af te leren' (p. 66). Deze standaardtaalideologie staat uiteraard op gespannen voet met lokaliseerbare dialecten. Eenzelfde spanning is er overigens in de Vlaamse en Engelse taalsituatie (Smakman 2012).

De ruimte tussen het traditionele dialect en standaardtaal kan op verschillende manieren vorm krijgen, onder invloed van uiteenlopende sociale processen. Zo heeft een tendens tot maatschappelijke *informalisering* <informalisering> taalkundige repercussies gehad. Informalisering verwijst hier naar een geleidelijk minder strikte regulering van gedrag en emoties, die met name in de tweede helft van de twintigste eeuw doorbrak. Een bekend, talig voorbeeld is het afnemende gebruik van de beleefdheidsvorm *u* en het toegenomen gebruik van *je*. Een minder strikte opvatting van standaardtaaligheid heeft allerlei varianten boven water gebracht die voorheen een eerder lokaal bereik hadden of tot de informele gesproken taal beperkt waren en die nu al dan niet veelvuldig voorkomen in situaties die voorheen gekenmerkt werden door het gebruik van standaardtaal. Informalisering heeft dus geleid tot normverruiming <normverruiming>, dat wil zeggen tot een minder strikte hantering van klassieke standaardtaalnormen. Zo'n normverruiming is zichtbaar in het toegenomen gebruik van *je* naast *u*, maar ook in de regionale kleuring van de standaardtaal. Een bekende variant die aan de oppervlakte is gekomen, is de onderwerpsvorm *hun*, bijvoorbeeld in *hun zeggen dat het warm wordt vandaag*, waar we in paragraaf 6 nader op ingaan.

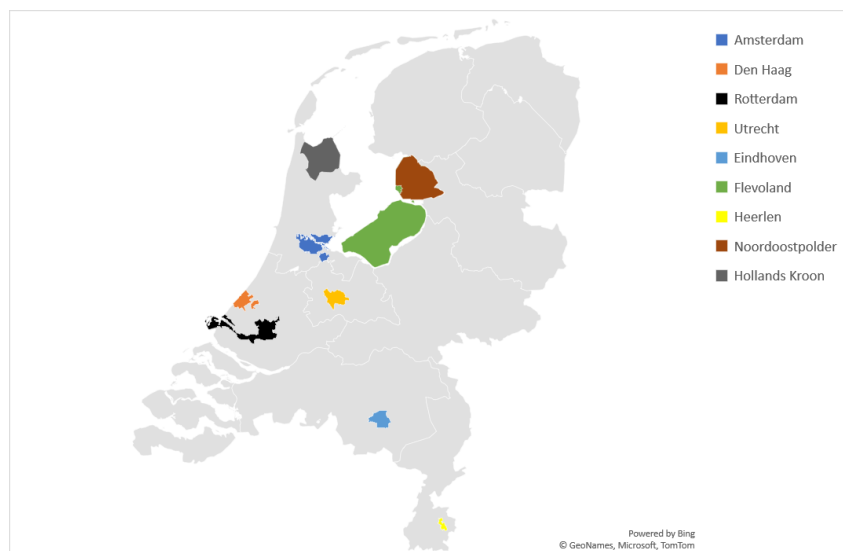
Intensieve mobiliteit heeft tegelijk geleid tot contact tussen sprekers van heel verschillende dialecten. In zo'n contactsituatie onderdrukken sprekers vaak varianten die heel kenmerkend zijn voor hun eigen dialect en ze neigen er juist naar varianten te gebruiken die ze als algemener opvatten. Het resultaat kan dan een compromis zijn en ergens tussen de dialecten en de standaardtaal liggen, in de tussenruimte, hoewel vaak dicht bij de standaardtaal dan bij een van de oorspronkelijke dialecten. Ook hier kan het eindresultaat fonologisch,

¹ Daarnaast heeft Nederland de Nederlandse Gebarentaal erkend, en Jiddisch en Sinti-Romanes als minderheidstalen. Op Bonaire, Sint-Eustatius en Saba zijn Papiaments en Engels erkend. Zie <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/erkende-talen/vraag-en-antwoord/erkende-talen-nederland>.

morfologisch en syntactisch nauw aansluiten bij het Standaardnederlands, al is het dan eerder ‘van onderop’ ontstaan, in tegenstelling tot de hiervoor genoemde informalisering van de standaardtaal, die als een proces ‘van bovenaf’ kan worden gezien. De termen ‘van onderop’ en ‘van bovenaf’ verwijzen naar een verticale verbeelding van het dialect-standaard-continuüm <dialect-standaard-continuüm>, waarbij dialecten onder staan en de standaardtaal boven (zie ook hoofdstuk 9). Het bekende kegelmodel van Auer (2005) geeft dialect-standaard-situaties weer als een kegel met onderin, waar de kegel breder is, de uitgebreide dialectale variatie (‘Dia’ in Figuur 1) en bovenin, waar de kegel heel smal is, de veel minder variabele standaardtaal (‘ST’ in Figuur 1). Daartussenin bevinden zich de zogenaamde intermediaire vormen.

FIGUUR 1 = figuur 4 uit hs Anne-Sophie, maar zonder “Endo”

In dit hoofdstuk gaan we in op de intermediaire vormen en bekijken we dus wat er in Nederland zoal tussen de bodem en de top van de kegel te vinden is. Figuur 2 geeft de vier grote steden (Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht), die de contouren van de Randstad aangeven, alsmede de overige plaatsen en regio’s die in de volgende paragrafen besproken worden.

Figuur 2. De vier grootste steden en andere plaatsen en regio's genoemd in dit hoofdstuk.

3. Regionale kleuring in het Standaardnederlands

Neutraliteit, in de zin van niet-herkenbare regionaliteit, heeft een eeuwenlange geschiedenis in de taalbeschouwende en taalideologische traditie (Rutten 2016a). Tegelijkertijd wordt de standaardtaalsituatie in Nederland sinds enkele decennia gekenmerkt door *norm relaxation* <norm relaxation>: er lijkt een toenemende tolerantie voor regionale kleuring in standaardtalig Nederlands (Grondelaers & Van Hout 2011). De ontwikkeling is daarmee volledig tegengesteld aan wat Van Haeringen in 1924 voorspelde. Hoewel het Nederlands van nieuwslezeres Noraly Beyer, geboren op Curaçao uit Surinaamse ouders, met bijvoorbeeld /s/ in plaats van /z/, in de jaren 1980 nog tot commentaar in de media leidde, laat recent onderzoek zien dat enige variatie steeds meer geaccepteerd wordt, zelfs bij typische poortwachters van de standaardtaal, zoals nieuwslezers en leraren.

Een moeilijke vraag is of een toegenomen acceptabiliteit van regionale kenmerken ook wijst op een verandering in de standaardtaalideologie. Wordt het idee van neutraliteit helemaal losgelaten? Of leeft het voort,

Met opmerkingen [CL1]: @Acco, zouden jullie hier figuur 4 uit hoofdstuk 9 (bijschrift 'Figuur 4: 'Type C repertoire': diaglossie (gebaseerd op Auer 2005): kunnen toevoegen, maar 'Endo' weglaten bovenaan in de figuur?

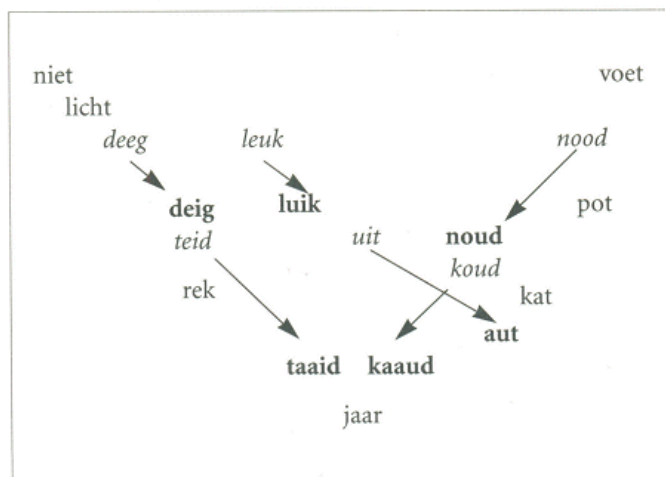
maar met een andere, ruimere invulling? Wordt een zachte *g* bijvoorbeeld in toenemende mate beschouwd als een neutrale variant, indien ze is ingebed in een anderszins standaardtalige uiting?

Experimenteel onderzoek naar taalattitudes laat in ieder geval zien dat voor menig luisteraar een regionaal herkenbaar accent acceptabel is in situaties waar standaardtaal verwacht wordt. Zo lieten Grondelaers en Van Hout (2010) 240 studenten luisteren naar gesproken, standaardtalige fragmenten die tegelijk herkenbaar waren als noordelijk, zuidelijk en Randstedelijk. De luisteraars waren ook afkomstig uit het noorden (namelijk Groningen), zuiden (Heerlen en Sittard) en de Randstad, meer bepaald Den Haag. Interessant is dat dezelfde sprekers werden gebruikt voor verschillende fragmenten: terwijl ze in het ene fragment herkenbaar waren als docent Nederlands, bijvoorbeeld omdat ze spraken over leerlingen of lesmethoden, waren ze in het andere fragment niet als zodanig herkenbaar. Grondelaers en Van Hout (2010) concluderen dat dit geen invloed had op de beoordeling van de sprekers en hun taalgebruik op onderdelen als status en competentie. Met andere woorden: of het nu leraren zijn die beoordeeld worden of niet, regionaal herkenbare spraak is acceptabel. Dat zou betekenen dat regionaal gekleurde standaardtaal in Nederland nu evenzeer als standaard wordt gezien als niet-regionaal gekleurd Standaardnederlands.

Die uitkomst neemt echter niet weg dat volgens veel Nederlanders de norm voor de gesproken standaardtaal nog steeds in de Randstad ligt en dat bijvoorbeeld noordelijke en zuidelijke accenten als minder standaardtalig worden gezien (Pinget, Rotteveel & Van de Velde 2014). Die normatieve oriëntatie op de Randstad geldt ook voor taalgebruikers uit het noorden en zuiden. Het is wel zo dat zuidelijke taalgebruikers zuidelijke accenten meer accepteren dan andere taalgebruikers; ook zijn ze iets negatiever over de standaardtaligheid van de Randstad (Pinget, Rotteveel & Van de Velde 2014). Er doemen dus regionale verschillen op in de mate waarin regionale accenten geaccepteerd worden.

4. Poldernederlands

In de volgende paragrafen bespreken we bekende voorbeelden van variëteiten die zich ergens op het continuüm van dialect naar standaardtaal bevinden. We beginnen met het befaamde Poldernederlands <Poldernederlands>. Dit kreeg aan het eind van de jaren 1990 enige media-aandacht toen het door Jan Stroop geïntroduceerd werd als een variëteit van het Nederlands waarbij een aantal klanken opvallend afwijkt van het Standaardnederlands. Het gaat hierbij met name om de half-open diftongen <diftong>, ofwel tweeklanken, /ei/ (zoals in *geit*), /ɔu/ (zoals in *oud*) en /œy/ (zoals in *huis*), waarvan de beginklank lager is komen te liggen, en dus eerder /a/ wordt. Dat betekent dat /ei/ zodoende /ai/ wordt, waarmee *geit* ongeveer als *gaait* klinkt. Op dezelfde wijze worden de beginklanken van /ɔu/ zoals in *oud* en /œy/ zoals in *huis* verlaagd tot /au/ en /ay/, zodat er bij beide aan het begin van de tweeklank een open /a/ te horen is. Daarnaast worden ook de lange half-gesloten klinkers (/e:/ zoals in *geen*, /o:/ zoals in *boot* en /ø:/ zoals in *leuk*) in het Poldernederlands als diftongen uitgesproken, met een steeds lagere beginklank. Een woord zoals *geen* met de klinker /e:/ komt daarmee qua uitspraak in de buurt van *gein* (met een /ei/-klank), een woord als *boot* met de klinker /o:/ gaat richting *bout* (met een /ɔu/-klank) en een woord als *leuk* met de klinker /ø:/ richting *luik* (/œy/). Deze verlaagde tweeklanken gaan echter niet overlappen met de al bestaande half-open tweeklanken, omdat die, zoals we zagen, ook naar beneden verschoven zijn (zie ook Figuur 2).

Figuur 2. Klinkerdriehoek van het Poldernederlands, ontleend aan Stroop (1998: 28), waarin de pijlen de verlaging aangeven van de vocalen in de cursief gedrukte woorden met Standaardnederlandse uitspraak naar de vetgedrukte woorden met Poldernederlandse uitspraak

Stroop zelf redeneert dat deze uitspraakvarianten niet voortkomen uit bestaande Nederlandse dialecten, maar zijn begonnen als taalveranderingen bij jonge hoogopgeleide vrouwen, waarvan vaak wordt aangenomen dat ze taalveranderingen leiden. Stroop (1998) schrijft de verandering toe aan een behoefte van met name deze vrouwen om te laten zien dat hun status en maatschappelijke positie, die samenhangt met succes op materieel gebied, niet meer gebaseerd hoeft te zijn op het spreken van standaardtaal. In plaats daarvan spreken ze op een manier die relaxter en nonchalanter kan overkomen en voelen de taalgebruikers ook dat ze daar de ruimte toe hebben (Stroop 2010: 157-163).

In de praktijk zijn er weinig aanwijzingen gevonden voor verschillen op basis van gender in het gebruik van Poldernederlandse kenmerken. Het grootste deel van het onderzoek dat oorspronkelijk gedaan is naar het Poldernederlands, door onder andere Edelman (2003) en Van Heuven et al. (2005), was gebaseerd op opnames van één televisieprogramma, het *Blauwe Licht*, waar ook Stroop zich op gebaseerd had. In deze opnames was inderdaad een verschil te vinden tussen mannen en vrouwen, waarbij de vrouwelijke sprekers die geïnterviewd werden meer Poldernederlandse kenmerken lieten zien. Toch is dat ene televisieprogramma niet representatief gebleken voor de rest van de Nederlandse bevolking. Jacobi (2009) rapporteert een grootschaliger onderzoek op basis van het Corpus Gesproken Nederlands, waarin zij geen aanwijzingen vindt dat het gender van een spreker invloed heeft op de mate waarin de lange vocalen gediftonggeerd worden. Wel liet het Corpus Gesproken Nederlands zien dat jongere sprekers meer diftongeren dan oudere sprekers, en dat hoogopgeleiden meer diftongeren dan jongere sprekers.

Welke kenmerken wel en niet onder het Poldernederlands zouden vallen, staat overigens ter discussie. In alle beschrijvingen komt in ieder geval de verlaging van het begin van de half-open diftong /ei/ voor, die wordt gerealiseerd als /ai/. Hiervan vermoedde Stroop (1998) oorspronkelijk dat de nieuwe klank zou opgaan in de bestaande langere diftong /a:i/, zodat hij als *haai* zou beginnen te klinken, maar later onderzoek van Van Heuven et al. (2005) laat juist zien dat de nieuwe klank dezelfde lengte heeft als /ei/ en dus niet is versmolten met de langere diftong. Jacobi (2009) bevestigt via onderzoek in het Corpus Gesproken Nederlands dat deze verlaging inderdaad duidelijk plaats heeft gevonden en dat dit ook het geval is voor de verlaging van de andere half-open diftongen /ou/ (zoals in *oud*) en /œy/ (zoals in *huis*). Ook ziet ze in het Corpus Gesproken Nederlands dat de half-gesloten klinkers /e:/, /o:/ en /ø:/ gediftonggeerd worden richting de uitspraak van de oorspronkelijke half-open diftongen /ei/, /ou/ en /œy/. Van der Harst et al. (2014) vinden eenzelfde diftongering van de half-gesloten klinkers in de Randstad en het noorden en midden van Nederland.

Stroop (1998) noemt als aanvulling op deze kenmerken een aantal mogelijke veranderingen in de korte klinkers van het Nederlands, specifiek een verhoging van /e/ tot /i/ voor de medeklinkers /l/ en /n/ (zodat *opbellen* zou klinken als *opbillen*) en een verhoging van /a/ tot /e/, zodat *dak* zou klinken als *dek*. Van der Harst en Van de Velde (2014) hebben de verhoging van /e/ tot /i/ voor /l/ en /n/ verder bestudeerd; ze vonden echter weinig aanwijzingen voor zo'n verhoging.

Ten slotte noemt Stroop (1998) als een van de eigenschappen van Poldernederlands de verstemlozing van de stemhebbende fricatieven /v/, /z/ en /ɣ/ tot /f/, /s/ en /x/. Dit is een klankverandering die door veel onderzoekers al gedetecteerd is (Slis & Van Heugten 1989, Pinget et al. 2020). Deze verstemlozing houdt in dat *vel* als *fel* klinkt, *zien* als *Sien* klinkt en *logen* als *looehen*. Het is een verandering die in het noorden en westen van Nederland het verste is voortgeschreden.

Zeker het laatstgenoemde verschijnsel roept de vraag op of het Poldernederlands eigenlijk wel zo niet-regionaal is als Stroop oorspronkelijk beweerde: zowel de verstemloosde fricatieven als de verdere diftongering van de half-gesloten en half-open tweeklanken zijn typerend voor veel Hollandse dialecten. Het lijkt er eerder op dat de jonge hoogopgeleide sprekers die het Poldernederlands spreken minder standaardtalige, maar wel degelijk al bestaande regionale kenmerken zijn gaan gebruiken en dat er dus sprake is van een toegenomen tolerantie voor regionale kenmerken in de standaardtaal.

Taalkundigen verschillen van mening over de vraag of het Poldernederlands bestaat als een aparte variëteit die duidelijk te onderscheiden is van het Standaardnederlands. Smakman (2006: 50) denkt van niet en voert aan dat de verschuiving van de diftongen ook simpelweg gezien kan worden als een verandering die in het Standaardnederlands zelf aan de gang is. Geeraerts en Van de Velde (2014) denken ook in die richting en hebben het in plaats van over *Poldernederlands* over 'colloquial Netherlandic Dutch': informeel Nederlands Nederlands.

Een vraag die hiermee samenhangt, is of luisteraars Poldernederlands daadwerkelijk als anders zien en categoriseren dan Standaardnederlands. Perceptueel onderzoek naar de eigenschappen van het Poldernederlands laat een gemixt beeld zien: aan het eind van de jaren 1990 vindt Van Bezooijen (2001) nog een verschil in de evaluatie van Standaardnederlands en Poldernederlands. In een experiment waarbij zij luisteraars geluidsfragmenten liet horen met ofwel een Standaardnederlandse uitspraak ofwel een Poldernederlandse uitspraak, waardeerden de luisteraars het taalgebruik van de spreker op een andere manier wanneer die Standaardnederlands sprak dan wanneer die Poldernederlands sprak. Het Standaardnederlands werd als mooier, normaler en verzorgder gezien en de luisteraars beoordeelden het in hogere mate als 'echt iets voor mij' dan het Poldernederlands. Er was geen verschil tussen hoe modern of ouderwets de twee variëteiten werden gevonden.

Recentere onderzoek heeft deze verschillen daarentegen niet kunnen bevestigen. Vriesendorp en Rutten (2019) voerden een vergelijkbaar experiment uit, maar hun luisteraars waardeerden de Standaardnederlandse en Poldernederlandse uitspraak niet op een wezenlijk andere manier. Daarnaast werd in dit experiment aan luisteraars gevraagd of ze wisten wat voor soort Nederlands er werd gesproken in de geluidsfragmenten met een Poldernederlandse uitspraak. De term *Poldernederlands* werd op een zeer enkele uitzondering niet genoemd. Het lijkt er dus op dat de kenmerken van het Poldernederlands niet meer gezien worden als een aparte variëteit van het Nederlands, maar dat ze eerder een verandering lijken te zijn binnen het Standaardnederlands, vergelijkbaar met bijvoorbeeld de verstemlozing van de stemhebbende fricatieven.

5. De subjectsvorm *hun*

De hierboven genoemde klankveranderingen binnen informeel Nederlands-Nederlands lijken zich te voltrekken zonder al te veel expliciet commentaar van taalgebruikers zelf. Tegelijk is er een morfosyntactisch verschijnsel in het Nederlands waarvoor het omgekeerde geldt: het gebruik van het voornaamwoord *hun* in subjectpositie, zoals in voorbeeld (1).

- (1) Als *hun* ermee ophouden, dan heeft het voor ons ook geen zin.

In onderzoek naar taalattitudes komt stevast naar voren dat taalgebruikers dit verschijnsel zeer negatief waarderen. Deelnemers aan het onderzoek van Grondelaers en Speelman (2015) zien het als onsympathiek, arrogant en zelfs immoreel om *hun* als onderwerp te gebruiken. Ook het 'taalloket' van het tijdschrift *Onze Taal* noemt *hun* als onderwerpsvorm nog altijd een 'flinke taalfout' op de website (<https://onzetaal.nl/taalloket/hun-hebben-zij-hebben>, geraadpleegd in januari 2024).

De Hoop (2020) bespreekt aanwijzingen dat het woord *hun* in het onderwijs zo geschuwd wordt dat veel scholieren aangeleerd krijgen dat ze *hun* voortaan alleen als bezittelijk voornaamwoord mogen gebruiken en niet langer, zoals prescriptief ook correct is, als meewerkend voorwerp zonder voorzetsel. Ze geeft voorbeelden van hypercorrecties die in kranten en geschreven taal te vinden zijn en die uit *hun*-angst of *hun*-vermijding geboren lijken. Zo kun je *hen* als meewerkend voorwerp zonder voorzetsel aantreffen, zoals in (2), en in sommige gevallen zelfs ook als subjectsvorm of als bezittelijk voornaamwoord, zoals in (3) en (4) (De Hoop 2020: 359).

- (2) De coalitiegenoten geloven Zijlstra mede omdat hij *hen* vertelt dat de voormalige Shell-topman hem steunt. (*De Volkskrant*, 17 februari 2018)
- (3) Let wel dat er een mogelijkheid is dat dit iets langer kan duren, afhankelijk van hoe druk *hen* het hebben.
- (4) Ook zij verdienen het toch om onderwijs te krijgen? Sponsor mij en *hen* kans op onderwijs zal niet verloren gaan!

Toch lijken de meeste taalkundigen een rooskleurige toekomst te zien voor subject-*hun*: het kenmerk lijkt zich snel te verspreiden, ondanks de sterke normatieve weerstand. De vermoedelijke opmars van subject-*hun* wordt op verschillende manieren verklaard. Van Hout (1989) argumenteert dat *hun* nadruk en beklemtoning kan dragen waar *ze* dat niet kan, al is dit ook het geval voor de concurrerende vorm *zij*. Van Bergen et al. (2011) voeren daarnaast aan dat *hun* ook onbeklemtoond gebruikt kan worden. Zij redeneren dat het succes van *hun* als onderwerp zou komen, doordat *hun* altijd naar levende subjecten verwijst, terwijl de concurrerende vormen *zij* en *ze* ook naar niet-levende subjecten kunnen verwijzen. Daarmee zou *hun* een verschil van betekenis aanbrengen dat voor taalgebruikers heel functioneel is. Zo'n verschil tussen levende en niet-levende referenten vinden Grondelaers en Van Hout (2021) dan weer niet: in een onderzoek naar *hun* in een corpus van televisie-uitzendingen komen zowel *zij* als *hun* zeer zelden voor met niet-levende referenten. Wel vinden ze in dit corpus dat het gebruik van subject-*hun* vaker voorkomt in een context waar een (vaak negatief) contrast geschetst wordt, zoals in het voorbeeld hieronder.

- (5) Wij zijn Ajax. We zijn Amsterdam. Wegwezen met de rest! Hun horen het in hun broek te doen, als ze naar de arena komen. (Grondelaers & Van Hout 2021: 374).

Ten slotte voeren Grondelaers et al. (2022) aan dat *hun* impliciet prestige heeft, ondanks de zeer negatieve expliciete evaluaties die het krijgt. In een experiment werd aan luisteraars gevraagd in welke mate ze sprekers vonden passen bij afbeeldingen van restaurants, concerten, lampen, banken en werkomgevingen. Hiervan was van tevoren gemeten of ze gezien werden als ofwel traditioneel prestigieus (prestigieus niet door associaties met sociale klasse of opleiding), ofwel helemaal niet prestigieus, ofwel modern prestigieus (prestigieus door associaties met moderniteit en met dynamisch en 'streetwise' zijn). De sprekers die *hun* als subject gebruikten, werden minder geassocieerd met het traditionele prestige. Er was tegelijkertijd geen verschil in de mate van impliciet modern prestige tussen sprekers die *hun* als subject gebruikten en sprekers die *zij* gebruikten, wat suggereert dat subject *hun* ondanks de sterke negatieve evaluatie in ieder geval geen negatief effect heeft op het modern prestige van een spreker. Ook onderzochten Grondelaers et al. (2022) hoe subject-*hun* op Twitter wordt gebruikt. Ze concluderen dat taalgebruikers die zich als 'cool' wilden profileren, ook relatief vaak *hun* als subject gebruikten.

De vraag is nu of het gebruik van *hun* als onderwerp ook daadwerkelijk toeneemt. Aan de ene kant wordt het fenomeen sterk afgekeurd door veel gebruikers, aan de andere kant lijkt het een vernieuwing te zijn met een zekere aantrekkingskracht. De meeste taalkundigen spreken over een snelle opmars van subject-*hun*, wat in lijn zou zijn met het moderne, dynamische prestige dat ervoor gevonden wordt. Toch merkt De Hoop (2020) op dat er ook sprake is van een verlies van *hun* ten koste van *hen* in de vorm van hypercorrecties, die zelfs bij het bezittelijk voornaamwoord voorkomen. Zij concludeert daarom dat de vorm steeds meer vermeden wordt en mogelijk verloren zal gaan. De vraag is dus of het dynamische, moderne, impliciete prestige van *hun* de overhand neemt of dat de consistente negatieve evaluatie en het waargenomen vermijdingsgedrag de vorm juist tegen zal gaan.

6. Regiolectvorming in Noord-Brabant

Tot nu toe hebben we gekeken naar veranderingen 'van bovenaf', dat wil zeggen naar normverruiming binnen standaardtaalig Nederlands. De ruimte tussen dialect en standaard kan echter ook 'van onderop' gevuld worden,

doordat dialecten naar elkaar toegroeien. Het Nederlandse onderzoek naar wat ook wel *regiolectvorming* <*regiolectvorming*>, *regiolectisering* <*regiolectisering*> of dialectnivellering wordt genoemd, kreeg een belangrijke impuls met het werk van Hoppenbrouwers (1982, 1990). Hij beschrijft het regiolect als een voortzetting van de lokale dialecten: het neemt de functies van de dialecten over en wordt dus vooral gebruikt in informele communicatie. Daarbij verdwijnen de meest opvallende kenmerken van de dialecten, zodat er een regionaal gekleurde omgangstaal overblijft die noch dialect noch standaardtaal is. Hoppenbrouwers benadrukt dat zo'n regiolect vaak een continuüm van tussentaalvormen omvat: enerzijds zijn er oudere sprekers die nog dicht aanleunen tegen het dialect, anderzijds zijn er hoogopgeleide jongeren bij wie het regiolect niet veel meer behelst dan een regionaal gekleurd Standaardnederlands.

De oorzaken van regiolectvorming zoekt Hoppenbrouwers in meer algemene sociale processen als urbanisatie, mobiliteit en emancipatie van met name vrouwen en sociaal-economisch zwakkere groepen, voor wie de toegang tot vervolgonderwijs toenam in de tweede helft van de twintigste eeuw. Een verstedelijkte omgeving, met veel mensen dicht bij elkaar, en hoge mobiliteit, waarbij mensen gemakkelijk reizen van de ene naar de andere plaats, leiden tot veel contactmomenten tussen sprekers van verschillende variëteiten. Emancipatie en scholing kunnen leiden tot een sterkere oriëntatie op de standaardtaal.

Bij een verschijnsel als regiolectvorming of dialectnivellering (*dialect levelling*) wordt meestal een onderscheid gemaakt tussen *primaire* en *secundaire* taalkenmerken. Deze kunnen in twee opzichten van elkaar verschillen: geografische spreiding en *saillantie* <*saillantie*> (of opvallendheid). Primaire kenmerken hebben eerder een beperkt lokaal bereik, wat wil zeggen dat ze aanwezig zijn in een klein aantal dialecten; een typisch voorbeeld is een vorm als *hunder* 'jullie' in enkele West-Vlaamse dialecten (Vandekerckhove 2013). Precies daarom kunnen ze wel erg opvallend of *saillant* zijn. Secundaire kenmerken hebben een grotere spreiding in de ruimte; denk aan verkleinwoorden in *-ke*, die in grote delen van Vlaanderen en zuidelijk Nederland voorkomen. Bij regiolectvorming vallen meestal eerst de primaire kenmerken weg. In volgende fasen kunnen ook secundaire kenmerken sneuvelen, totdat er een standaardtaalachtig Nederlands overblijft met een regionaal accent en hooguit enkele grammaticale of lexicale kenmerken die nog herinneren aan het dialect van weleer.

Een fonologisch voorbeeld van regiolectisering komt uit de oostelijke Brabantse dialecten, in het bijzonder dat van Westerhoven, onder Eindhoven. Het traditionele dialect onderscheidt maar liefst acht *e*-achtige klanken, die allemaal corresponderen met de lange *e* van het Standaardnederlands zoals in de eerste syllabe van *leven*. In het oostelijke, Brabantse regiolect verliezen sprekers dit vocalische veelvoud en resteert slechts één foneem, namelijk /ɪ/, een gerechte korte *i*. Deze klank is in het Standaardnederlands een allofoon (uitspraakvariant) van de lange *e*, vooral voor een *r* in woorden als *beer*. Maar bovenal is het een van de meer frequente *e*-achtige varianten in het Westerhovens. De grote klankvariatie nivelleert dus op één van de varianten, die bovendien ook voorkomt in het Standaardnederlands.

Deze fonologische veranderingen zijn anders dan bepaalde lexicale veranderingen, waarbij dialectwoorden als *kèère*, *timmes*, *romme*, *verkèt* en *scholk* simpelweg worden ingeruild voor de standaardtalige pendanten *vegen*, *vergiet*, *melk*, *vork* en *schort*. Een morfologisch voorbeeld, ook ontleend aan Oost-Brabantse dialecten, betreft het oude systeem met drie grammaticale genera (mannelijk, vrouwelijk, onzijdig), dat plaatsmaakt voor een twee-genera-systeem, gelijk aan het Standaardnederlands. Als die overgang is voltooid, heeft de regionale nivellering dus geresulteerd in een systeem dat overeenkomt met dat van de standaardtaal.

Recent onderzoek laat zien dat het proces nog niet is voltooid en bovendien verrassende uitkomsten heeft (Doreleijers et al. 2020). Scholieren uit de regio Eindhoven werd gevraagd om Standaardnederlandse zinnen in het Brabants te vertalen. Dat leverde veel zinnen op (> 70%) met een genusmarkering identiek aan die van het Standaardnederlands, zoals *un auto*, d.w.z. *een auto* in standaardspelling. Een kleine minderheid (4%) luidde *unnen auto*, conform het traditionele Brabantse dialect, met een mannelijk lidwoord inclusief slot-*n* vanwege het vocalische begin van *auto*. Maar daarnaast was er een hele stoet aan zogenaamde *hyperdialectismen* <*hyperdialectisme*>: dat zijn vormen waarbij, in dit geval, wel Brabantse grammatica wordt gebruikt, maar niet volgens de regels van het traditionele dialect. Voorbeelden zijn *unnen koning*, met een bindings-*n* voor *k*, en *unnen oma* en *unne koe*, met mannelijke lidwoorden voor *oma* en *koe*. Nog opmerkelijker zijn hyperdialectismen waarbij een dubbele marking wordt gebruikt. Doreleijers et al. (2020) spreken van *hypermarkeringen* <*hypermarkering*>. Een voorbeeld is *onzenen hond*, met het mannelijke *onzen* plus een extra mannelijke uitgang *-en*. Dergelijke mannelijke hypermarkeringen komen ook voor bij oorspronkelijk vrouwelijke woorden: *unnene koe*. Bij hyperdialectismen en hypermarkeringen zien we dus restanten van de traditionele Brabantse grammatica,

maar toegepast op een niet-traditionele manier. De achtergrond daarvan is het decennialange proces van dialectverlies en regiolectisering.

7. Heerlens Algemeen Nederlands

Een tweede voorbeeld van taalverandering ‘van onderop’ komt uit een andere zuidelijke regio. Een extremere vorm van taalcontact heeft zich voorgedaan in het zuidoosten van Nederland, in de mijnstreek rond de stad Heerlen (Cornips 1994, 2003). De steenkolenindustrie, verspreid over elf mijnen in de zogenaamde Oostelijke Mijnstreek, zorgde voor een toevloed van anderstaligen in de eerste decennia van de twintigste eeuw. Arbeidskrachten kwamen uit andere delen van Limburg, uit Brabant, maar ook uit Groningen, Drenthe en Friesland, van waaruit in de jaren 1920 werklozen naar Limburg werden gestuurd. Bovendien waren er grenspendelaars en migranten uit Duitsland. Op zoek naar steeds nieuwe arbeidskrachten werden er ook migranten van verder weg gehaald, bijvoorbeeld uit Polen, Hongarije, Oostenrijk en het voormalig Tsjecho-Slowakije. Dankzij deze economische voorspoed groeide Heerlen enorm en ontwikkelde het zich tot een heuse stad. In die stad waren de migranten in de meerderheid. We moeten dus uitgaan van een zeer meertalige situatie, waarin het Standaardnederlands een belangrijke rol speelde.

Het is niet verwonderlijk dat zich in zo’n extreme situatie dialectverlies heeft voorgedaan: het Heerlense dialect verdween grotendeels en maakte plaats voor een nieuwe variëteit die wel wordt aangeduid als Heerlens Algemeen Nederlands of HAN. Die naam suggereert dat het HAN zich in de tussenruimte bevindt en veel kenmerken deelt met het Standaardnederlands. Net als de Brabantse regiolecten vormt het HAN eigenlijk een continuüm: het bevat elementen die dicht aanleunen tegen het dialect en andere die eerder Standaardnederlands zijn. Ook variëren sprekers van het HAN in de mate waarin ze oorspronkelijk dialectale en standaardtalige elementen gebruiken. Dat neemt niet weg dat het HAN zich gestabiliseerd lijkt te hebben: het moet zeker niet gezien worden als een tijdelijke leidersvariëteit van dialectsprekers en anderstaligen op weg naar het gebruik van Standaardnederlands. Het HAN bestaat al meer dan 100 jaar en vervult in zekere zin de functie die voorheen door het nu verdwenen dialect werd vervuld: het is een lokale omgangstaal, maar dan wel een die veel dichter bij het Standaardnederlands staat dan het oude dialect.

Dat het HAN dicht tegen de standaardtaal aanleunt, blijkt wel uit de fonologische en morfologische kenmerken. In grote lijnen zijn het foneemsysteem en de woordvorming gelijk aan die van het Standaardnederlands. Opvallend in het HAN is de regressieve assimilatie in bijvoorbeeld *dat hoob ik*, waar de stemhebbendheid van de klinker in *ik* terugwerkt (vandaar: regressief) op de stemloze slotmedeklinker *p* van *hoop*. Dit is overigens een wijdverbreid verschijnsel in Limburg, ook onder standaardtaalsprekers. Net als in veel Limburgse dialecten wordt de combinatie *s*+medeklinker in het HAN aan het begin van een lettergreep gepalataliseerd (d.w.z. meer bij het harde verhemelte gerealiseerd): *sjtampen*, *sjlapen*. In het HAN doet dit zich vooral in namen voor, bijvoorbeeld *Sjandelen* voor *Schandelen* (plaatsnaam) en *Sjiffelers* voor *Schiffelers* (familienaam). Een morfologisch verschijnsel dat het HAN heeft overgenomen uit westelijk Nederlands, uit bijvoorbeeld Hollandse dialecten dan wel uit standaardtalig Nederlands zoals gesproken door westerlingen, is het gebruik van *hun* als onderwerpsvorm. In Limburgse dialecten komen geen vergelijkbare vormen voor als onderwerp.

Heel opvallend zijn enkele syntactische verschijnselen in het HAN, die veel voorkomen in Limburgse dialecten, maar niet in westelijk en standaardtalig Nederlands. Het is een bekend verschijnsel uit de taalcontactliteratuur dat syntactische patronen uit de eerste taal worden overgedragen op de tweede taal of de doeltaal. Het HAN grossiert in zogenaamde benefactiefconstructies, die de belanghebbende persoon uitdrukken door middel van een persoonlijk voornaamwoord of een zelfstandig naamwoord: *ik koop me een ijsje*, *we drinken ons er ene*, *ik huur tante San een kamer*. Enigszins vergelijkbaar, qua vorm, is de possessieve datief in zinnen als *Myrthe wast zich de handen*, waar veel andere variëteiten van het Nederlands een bezittelijk voornaamwoord zouden hebben: *Myrthe wast haar handen*. Een laatste syntactisch voorbeeld zijn de driedelige passieve vormen. Het voltooid deelwoord *geworden* kan toegevoegd worden aan passieve constructies met het hulpwerkwoord *zijn*, bijvoorbeeld *die staaf waarmee gegoid is geworden*, *toen is me verteld geworden*.

8. Flevoland

Ons derde en laatste voorbeeld biedt ook een intrigerende contactsituatie, maar met een heel andere uitkomst dan in Heerlen. Rond het gebied dat vroeger de Zuiderzee werd genoemd, zijn in de loop der tijd verschillende gebieden

ingepolderd: water werd land (Scholtmeijer 1992, 2002). Taalkundig leidt dat tot een zogenaamde *tabula rasa*-situatie: er is geen historische taalsituatie en des te spannender is het dan om te kijken wat er gebeurt als het nieuwe land bewoond gaat worden. Een belangrijke, zo niet doorslaggevende sociaalhistorische factor hierbij was het zogenaamde dubbele spreidingsbeleid van de overheid. Nieuwe bewoners van de polders werden ten eerste in heel Nederland gezocht, niet alleen in de direct omliggende gebieden. De inpoldering was een duur project geweest en daarom werden in heel Nederland de beste, meest veelbelovende boeren gerekruteerd om het nieuwe land te gaan bewerken. Ten tweede werd er bewust gestreefd naar vermenging: Brabanders en Friezen, katholieken en protestanten; iedereen kwam door elkaar te wonen, opdat de oude tegenstellingen overwonnen zouden worden in de nieuwe provincie. Zo'n beleid leidt tot intensief dialectcontact.

De *tabula rasa*-situatie geldt met name voor de Noordoostpolder, die in het midden van de twintigste eeuw droogviel, en voor Flevoland, dat in de decennia daarna ontstond. Daarvoor, aan het begin van de twintigste eeuw, was het eiland Wieringen in de kop van Noord-Holland al ingepolderd. Voor de inpoldering woonden er al mensen op het voormalige eiland en daarna trokken er migranten uit bijna heel Nederland heen. De grootste groep nieuwkomers kwam uit Noord-Holland en het Nederlands van Wieringen is dan ook sterk Noord-Hollands gekleurd met bijvoorbeeld *sk* in woorden als *skool*, *skaap* en *skitterend* en *hij/zij heb* voor *hij/zij heeft*. Ook de oriëntatie op Noord-Holland, waar belangrijke functies als ziekenhuizen en grote winkelcentra waren, is belangrijk geweest voor de duidelijk Noord-Hollandse kleuring van het Wieringer Nederlands. Het oude eiland Wieringen is nu deel van de gemeente Hollands Kroon.

Onder de eerste lichten migranten naar de Noordoostpolder waren Friezen en Overijsselaars oververtegenwoordigd. Het Nederlands in de Noordoostpolder is mede daardoor wel enigszins Fries gekleurd, maar in mindere mate dan de Noord-Hollandse kleuring in Wieringen. Dat heeft te maken met de bewuste bevolkingsvermenging, die in de Noordoostpolder beter gelukt is. Latere lichten migranten kwamen uit het hele land, conform het beleid, en niet meer vooral uit nabije gebieden zoals Friesland. Daarnaast heeft de Noordoostpolder met Emmeloord een grotere gemeente met bijbehorende functies, zodat de inwoners minder op het zogenaamde oude land zijn aangewezen. De minder sterke Friese kleuring dan misschien verwacht betekent natuurlijk niet dat regionale kenmerken ontbreken. Opvallende regionalismen zijn het gebruik van *weg* in de betekenis van 'vandaan': *waar kom jij weg?* (voor *waar kom je vandaan?*) en het gebruik van *los* in de betekenis 'open' (*de deur staat los*). Dat zijn juist kenmerken die gedeeld worden met een aanzienlijk stuk van het noordoosten van het Nederlandse taalgebied.

Nog weer anders is de situatie in de landelijke gebieden van de Flevopolder, die pas in de loop van de tweede helft van de twintigste eeuw goed bevolkt is geraakt. Terwijl de steden Almere en Lelystad sterk groeiden dankzij migranten uit Amsterdam en het Amsterdamse stadsaccent er zodoende voortleeft, vond op het platteland de beleidsmatig beoogde vermenging van migranten uit het hele land plaats. Het opmerkelijke resultaat van deze intense dialectcontactsituatie is een omgangstaal die wel getypeerd is als Standaardnederlands zonder sterke regionale kenmerken. Volgens Scholtmeijer (2002: 54), op wiens werk deze paragraaf is gebaseerd, toont dit resultaat

hoe oppermachtig de standaardtaal als gesproken taal in de tweede helft van de twintigste eeuw geworden is, bijvoorbeeld omdat zij voortdurend via radio en televisie tot ons komt. Dit bovenregionale, accentloze Nederlands is er in de laat-twintigste-eeuwse droogmakerij van de Flevopolder in geslaagd het autochtone, door iedereen gesproken 'dialect' te worden, en daar de plaats in te nemen die in de oude droogmakerijen nog door het traditionele, streekgebonden dialect ingenomen werd.

Als de omgangstaal min of meer Standaardnederlands is en de plaats van het dialect heeft ingenomen, dan is er natuurlijk nauwelijks nog sprake van een tussengebied tussen dialect en standaard. Wat er dan overblijft, is de beperkte bandbreedte van Standaardnederlands met net iets meer of net iets minder regionale kleuring.

9. Besluit

We hebben in dit hoofdstuk besproken hoe het continuüm van dialect tot standaardtaal in Nederland gevuld is geraakt met allerlei taalvarianten en variëteiten. Sommige daarvan lijken het gevolg te zijn van een toegenomen tolerantie voor regionale elementen in het Standaardnederlands. De klinkers en medeklinkers van het zogenaamde Poldernederlands en het gebruik van *hun* als onderwerp hebben een basis in de Randstad. Andere variëteiten zijn

eerder van onderop ontstaan uit contactsituaties. Brabantse regiolecten en Heerlens Algemeen Nederlands zijn tamelijk flexibel en vormen ook zelf weer een continuüm van meer dialectaal tot dicht aanleunend tegen de standaardtaal. Ook het Nederlands in Flevoland leunt dicht tegen de standaardtaal aan. In al die situaties geldt: als het ontstaan van een nieuwe variëteit van onderop samengaat met dialectverlies, wat inderdaad vaak het geval is, dan neemt de nieuwe variëteit de functie van het dialect over als informele omgangstaal. Aan de andere kant van het continuüm geldt hetzelfde: de weinig variatie toelatende standaard van weleer kan verdwijnen, als de informele standaarden, zoals Poldernederlands, de overhand krijgen. Het continuüm wordt daardoor kleiner, of korter, en tegelijk neemt de variatie binnen het continuüm toe. Het oude idee van een neutrale standaardtaal leeft intussen voort, maar in de praktijk is er veel variatie in het Standaardnederlands en een groot deel daarvan is regionaal bepaald.

Attitudes en percepties hebben we grotendeels buiten beschouwing gelaten en in plaats daarvan hebben we ons geconcentreerd op het ontstaan en de taalkundige kenmerken van een selectie van varianten en variëteiten tussen dialect en standaard. Het is natuurlijk de vraag of sprekers van het HAN en andere tussenliggende variëteiten vinden dat ze Standaardnederlands of bijvoorbeeld eerder informeel standaardtaalachtig Nederlands spreken. Misschien zien ze zichzelf niet als standaardtaalsprekers, maar ze zullen ook niet beweren dat ze dialect spreken, omdat die term vaak voor het traditionele dialect wordt gereserveerd. De studie van de tussenruimte is nog veel complexer dan uit dit hoofdstuk blijkt: taalkundigen kunnen oordelen dat een variëteit al of niet dicht bij de standaardtaal staat of juist eerder tegen het oorspronkelijke dialect aanleunt. Maar die interpretatie hoeft helemaal niet overeen te komen met de oordelen en ervaringen van taalgebruikers. En die oordelen en ervaringen kunnen hun talige keuzes weer beïnvloeden.

Tot slot: we hebben ons hier grotendeels beperkt tot het traditionele spectrum van dialect tot standaard en alles wat ertussen zit. Er worden natuurlijk nog veel meer talen en variëteiten gebruikt in Nederland, van migrantentalen tot de permanent veranderende jongerentalen en online communicatie. Hoewel ze buiten het bestek van dit hoofdstuk vielen, kunnen we wel opmerken dat ook deze talen en variëteiten veelal afgemeten worden aan het vermeend neutrale Standaardnederlands.

Verder lezen

Er is zowel nationaal als internationaal veel onderzoek naar dialectcontact en dialectverandering. Kernpublicaties zijn o.a. studies zoals Trudgill (1986), Kerswill & Williams (2000), Britain (2002). Voor Nederland moet zeker ook Hinskens (1996) genoemd worden. Een belangrijke synthese wordt geboden in Auer, Hinskens & Kerswill (2005). Neteland (2017) beschrijft een Noorse situatie die doet denken aan Flevoland, namelijk dialectcontact waarbij ook de standaardtaal sterke invloed uitoefent. Een overzicht en analyse van veranderingen in Europese standaardtalen wordt o.a. gegeven in Auer (2005) en Kristiansen & Coupland (2011). Rutten (2016b) traceert diagglossie in de geschiedenis. Voor een gedetailleerde analyse van de klankverschuivingen van het al dan niet bestaande Poldernederlands, zie Jacobi (2009).

Vragen

1. Leg uit op welke manieren de tussenruimte tussen dialect en standaardtaal gevuld kan worden met nieuwe variëteiten.
2. In hoeverre kan 'Poldernederlands' gezien worden als een aparte variëteit van het Nederlands die los staat van het Standaardnederlands?
3. Ondanks de zeer negatieve waardering van subject-*hun* bij veel taalgebruikers lijkt de vorm terrein te winnen. Welke redenen voeren taalkundigen hiervoor aan?
4. Welke variëteit zou gemiddeld het dichtste bij de standaardtaal staan? Een regiolect zoals ontstaan in Noord-Brabant of het Heerlens Algemeen Nederlands? Geef een taalkundig argument.
5. Probeer het continuüm van dialect tot standaardtaal toe te passen op de situatie in Flevoland. In hoeverre kun je nog spreken van een continuüm?

Geraadpleegde literatuur

Agha, Asif. 2005. Voice, footing, enregisterment. *Journal of Linguistic Anthropology* 15: 38–59.

- Auer, P. (2005). Europe sociolinguistic unity, or: A typology of dialect/standard constellations. In: Delbecq, N. Van der Auwera, J. & Geeraerts, D. (reds.), *Perspectives on variation*. Berlijn & New York: De Gruyter, 7-42.
- Auer, P., Hinskens, F. & Kerswill, P. (red.) (2005). *Dialect Change. Convergence and divergence in European languages*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Britain, D. (2002). Diffusion, levelling, simplification and reallocation in past tense BE in the English Fens. *Journal of Sociolinguistics* 6: 16-43.
- Cornips, L. (1994). *Syntactische variatie in het Algemeen Nederlands van Heerlen*. Dissertatie Universiteit van Amsterdam.
- Cornips, L. (2003). *Heerlens Nederlands*. Den Haag: Sdu.
- De Hoop, H. (2020). Het verlies van een persoonlijk voornaamwoord: Waarom hun straks geen *hun* meer zeggen. *Nederlandse Taalkunde* 25(2-3), 355-362.
- Doreleijers, K., van Koppen, M. & Swanenberg, J. (2020). De dynamiek van geslachtsmarkering in de Noord-Brabantse dialecten. *Taal & Tongval* 72, 69-116.
- Edelman, L. (2003). 'Kaaik aut Paaul!' Het Polderlands in opmars. In: Stroop, J. (red.), *Waar gaat het Nederlands naar toe? Panorama van een taal*. Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker, 65-73.
- Geeraerts, D. & Van de Velde, H. (2014). Supra-regional characteristics of colloquial Dutch. In: Hinskens, F. & Taelleman, J. (red.), *Language and Space. An International Handbook of Linguistic Variation. Volume 3: Dutch*. Berlijn: De Gruyter, 532-556.
- Grondelaers, S. & van Hout, R. (2010). Is Standard Dutch with a regional accent standard or not? Evidence from native speakers' attitudes. *Language Variation and Change* 22: 221-239.
- Grondelaers, S. & van Hout, R. (2011). The standard language situation in the Low Countries: Top-down and bottom-up variations on a diatopic theme. *Journal of Germanic Linguistics* 23: 199-243.
- Grondelaers, S. & Speelman, D. (2015). A Quantitative Analysis of Qualitative Free Response Data: Paradox Or New Paradigm? In: Daems, J. Zenner, E. Heylen, K., Speelman, K. & Cuyckens, H. (red.), *Change of Paradigms - New Paradoxes: Recontextualizing Language and Linguistics*. Berlijn: De Gruyter, 361-84.
- Grondelaers, S. & van Hout, R. (2021). From Big Brother to IKEA. In: Kristiansen, G., Franco, K., De Pascale, S., Rosseel, L. & Zhang W. (red.), *Cognitive Sociolinguistics Revisited*, 371-383.
- Grondelaers, S., van Gent, P. & van Hout, R. (2022). On the inevitability of social meaning and ideology in accounts of syntactic change: Evidence from pronoun competition in Netherlandic Dutch. In: Christensen, T. & Jensen, T. (reds), *Explanations in Sociosyntactic Variation*. Cambridge: Cambridge University Press, 120-143.
- Hinskens, Frans. 1996. *Dialect Levelling in Limburg. Structural and sociolinguistic aspects*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Hoppenbrouwers, C. (1982). *Language Change. A study of phonemic and analogical change with particular reference to S.E. Dutch dialects*. Dissertatie Universiteit Groningen.
- Hoppenbrouwers, C. (1990). *Het regiolect. Van dialect tot algemeen Nederlands*. Muiderberg: Coutinho.
- Jacobi, I. (2009). *On variation and change in diphthongs and long vowels of spoken Dutch*. Dissertatie Universiteit van Amsterdam.
- Kerswill, P. & Williams, A. (2000). Creating a new town koine: children and language change in Milton Keynes. *Language in Society* 29, 65-115.
- Kloeke, G.G. 1951. *Gezag en norm bij het gebruik van verzorgd Nederlands*. Amsterdam: Meulenhoff.
- Kristiansen, T. & Coupland, N. (red.) (2011). *Standard Languages and Language Standards in a Changing Europe*. Oslo: Novus forlag.
- Neteland, R. (2017). Koiné formation in context. *Journal of Historical Sociolinguistics* 3, 37-54.
- Pinget, A.-F., Rotteveel, M. & Van de Velde, H. (2014). Standaardnederlands met een accent: herkenning en evaluatie van regionaal gekleurd Standaardnederlands in Nederland. *Nederlandse Taalkunde* 19, 3-46.
- Rutten, G. (2016a). Standardization and the myth of neutrality in language history. *International Journal of the Sociology of Language* 242, 25-57.
- Rutten, G. (2016b). Historicizing diatopia. *Journal of Sociolinguistics* 20, 6-30.
- Schmeets, H. & Cornips, L. (2022). Taaldiversiteit in Nederland. *Taal & Tongval* 74, 75-106.
- Scholtmeijer, H. (1992). *Het Nederlands van de IJsselmeerpolders*. Dissertatie Universiteit Leiden.
- Scholtmeijer, H. (2002). *Utrechts, Veluws en Flevolands*. Den Haag: Sdu.

- Slis, I.H. & van Heugten, M. (1989). Voiced-voiceless distinction in Dutch fricatives. In: Bennis, H. & van Kemenade, A. (red), *Linguistics in the Netherlands*. Foris: Dordrecht: 123-132
- Smakman, D. (2006). *Standard Dutch in the Netherlands. A sociolinguistic and phonetic description*. LOT Publishers.
- Smakman, D. (2012). The definition of the standard language: a survey in seven countries. *International Journal of the Sociology of Language* 218, 25-58.
- Stroop, J. (1998). *Poldernederlands; waardoor het ABN verdwijnt*. Amsterdam: Bert Bakker.
- Stroop, J. (2010). *Hun hebben de taal verkwanseld: Over Poldernederlands, fout nederlands en ABN*. Amsterdam: Singel Uitgeverijen.
- Trudgill, P. (1986). *Dialects in contact*. Oxford: Blackwell.
- Vandekerckhove, R. (2013). Southwestern Dutch dialects today. In: Hinskens, F. & Tældeman, J. (red.), *Language and Space. An International Handbook of Linguistic Variation. Volume 3: Dutch*. Berlijn: De Gruyter, 194-211.
- Van Bergen, G., Stoop, W., Vogels, J. & de Hoop, H. (2011). Leve hun! Waarom hun nog steeds hun zeggen. *Nederlandse taalkunde* 16(1), 2-29.
- Van Bezooijen, R. & van den Berg, R. (2001). Who power Polder Dutch? A perceptual-sociolinguistic study of a new variety of Dutch. *Linguistics in the Netherlands* 18, 1-12.
- Van der Harst, S. & Van de Velde, H. (2014). Wordt leggen schijnbaar of werkelijk liggen? In: Van de Velde, F., Smessaert, H., Van Eynde, F. en Verbrugge, S. (red.), *Patroon en argument: een dubbelfeestbundel bij het emeritaat van William Van Belle en Joop van der Horst*. Leuven: Universitaire Pers Leuven, 313-326.
- Van der Harst, S., Van de Velde, H. & van Hout, R. (2014). Variation in Standard Dutch vowels: The impact of formant measurement methods on identifying the speaker's regional origin. *Language Variation and Change* 26(2), 247-272.
- Van Haeringen, C. B. (1924). Eenheid en nuance in beschaafd-Nederlandse uitspraak. *De Nieuwe Taalgids* 18, 65-86.
- Van Heuven, C., van Bezooijen, R. & Edelman, L. (2005). Pronunciation of /ei/ in Avant-Garde Dutch: A Cross-Sex Acoustic Study. In: Filppula, M., Klemola, J., Palander, M. & Penttilä, E. (red.), *Dialects Across Borders; Selected papers from the 11th International Conference on Methods in Dialectology (Methods XI), Joensuu, August 2002*. Amsterdam: Benjamins, 185-210.
- Van Hout, R. (1989). *De structuur van taalvariatie. Een sociolinguïstisch onderzoek naar het stadsdialect van Nijmegen*. Dissertatie Katholieke Universiteit te Nijmegen.
- Versloot, A. (2020). Streektaaldood in de Lage Landen. *Taal & Tongval* 72, 1-16.
- Vriesendorp, H. & Rutten, G. (2019). Het einde van het Poldernederlands? De perceptie van /ei/ en /ai/ in standaardtalig Nederlands in Nederland. *Nederlandse Taalkunde* 24(3), 323-356.

Over de auteurs

Gijsbert Rutten is bijzonder hoogleraar Historische sociolinguïstiek van het Nederlands aan de Universiteit Leiden. Hij doet onderzoek naar de geschiedenis van het Nederlands en is daarbij geïnteresseerd in thema's als standaardisatie, taalcontact, meertaligheid en taalideologie.

Hielke Vriesendorp is universitair docent Engelse taalkunde aan de Universiteit Utrecht en onderzoeker aan de Fryske Akademy. Hielke doet onderzoek naar taalvariatie in het Engels, Nederlands en Fries en richt zich daarbij met name op onderbewuste taalattitudes en het taalgebruik van queer sprekers.